

Одеса, 18 травня 2018 р.) : у 2-х т. Т. 2 / відп. ред. Г.О. Ульянова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 500-503.

3. Фасій Б.В. Межі формування категорії «розсуд» у приватному праві // Право і суспільство. 018. № 3. С. 110-114.
4. Фасій Б.В. Категорія «межа» як складова формування розсуду в приватному праві / Правове життя сучасної України у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 травня 2019 р.) / відп. ред. Г.О. Ульянова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2019. Т. 2. С. 512-514.

Ключові слова: приватне право, цивільне право, розсуд в праві, диспозитивні норми, правова категорія.

Keywords: private law, civil law, discretion in law, dispositive norms, legal category.

Фомічова Наталя Василівна,

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ СПАДКУВАННЯ УСИНОВЛЕНИМИ ДІТЬМИ ТА ЇХ УСИНОВЛЮВАЧАМИ

Спадкове право посідає особливе місце в системі цивільного права та спрямоване на підтримку стабільності у сім'ї, оскільки сприяє збереженню сімейних устоїв та традицій. Однією з підстав закликання до спадкування за законом є усиновлення. Усиновлення як специфічна правова конструкція здійснює вплив практично на всі цивільно-правові відносини за участі усиновлювача чи усиновленого, в яких присутній особистісний елемент.

Метою цього дослідження є правовий аналіз питань спадкування усиновленими дітьми та їх усиновлювачами. Хоча усиновлений та усиновлювач прирівняні до родичів за походженням, однак ЦК України таких осіб не відносить до жодної черги спадкоємців за законом. Натомість, спеціальна норма ст. 1260 ЦК України присвячена спадкуванню усиновленими та усиновлювачами, виокремлюючи їх у окрему категорію спадкоємців. У ч. 1 статті 1260 ЦК України зазначено, що у разі спадкування за законом усиновлений та його нащадки, з одного боку, та усиновлювач і його родичі – з другого, прирівнюються до родичів за походженням. При цьому у ч. 2 цієї норми наголошується, що усиновлений та його нащадки не спадкують за законом після смерті батьків усиновленого, інших його родичів за походженням по висхідній лінії. З урахуванням тієї обставини, що дитина

може бити усиновлена і однією особою (жінкою або чоловіком) зі збереженням права одним із кровних батьків, визначаються спеціальні правила спадкування [1, с.138]. Батьки усиновленого та інші його родичі за походженням по висхідній лінії не спадкують за законом після смерті усиновленого та його нащадків [2]. В основу вітчизняного порядку спадкування за законом покладено такий основоположний принцип, як кровний зв'язок, однак з цього принципу в ЦК України зроблено винятки на користь сімейної засади, коли спадкування здійснюється не на підставі кровного, а на підставі юридичного зв'язку з близькими до спадкодавця людей [3, с.74]. Норма встановлена ч.1 ст. 1260 ЦК України є виключенням із більш загального правила, що міститься в ч. 3 ст. СК України, яка встановлює, що з моменту усиновлення виникають взаємні особисті немайнові та майнові права і обов'язки між особою, яка усиновлена (а в майбутньому – між її дітьми та онуками) та усиновлювачем і його родичами за походженням [4]. Отже, у законі визначається не лише факт перебування кожної особи однієї групи у родинних відносинах з кожною особою іншої групи, а й встановлює правову фікцію, відповідно до якої зазначені особи перебувають між собою в певному ступені споріднення, так ніби вони дійсно походили від спільного предка [5, с. 64].

Усиновитель своїми діями з усиновлення створює для своїх кровних родичів нові сімейні зв'язки, при чому незалежно від бажання батьків. Так, усиновлювач і усиновлений перебувають у відносинах батька і його дитини, і тому можуть набути право на спадкування у першу чергу за законом (ст. 1261 ЦК України). Аналогічно, з точки зору спадкових правовідносин, окрім родичів за походженням родичами усиновителями вважатимуться і особи, які прирівнюватимуться до них в силу усиновлення. Тому, наприклад, двоє дітей, які були усиновлені однією особою, але не пов'язані між собою кровним зв'язком, стануть по відношенню один до одного спадкоємцями другої черги, так ніби вони насправді є рідними братами чи сестрами (ст. 1262 ЦК України).

Спадкоємцями за законом можуть бути фізичні особи, які є живими або зачаті за життя спадкодавця і народжені живими після відкриття спадщини (ч.1 ст. 1222 ЦК України). Це не зайве підкреслити у зв'язку з тим, що порядок усиновлення здійснюється у судовому порядку, тому згідно з ч.1 ст. 225 СК України усиновлення вважається здійсненим у день набрання чинності рішенням суду про усиновлення. Враховуючи дану норму за усиновленим у будь-якому разі визнається право спадкувати після кровних батьків, якщо усиновлення відбулося після їх смерті.

У ч. 3 ст. 1260 ЦК України знайшли своє відображення положення, які передбачені ч. 2 ст. 232 СК України, що передбачає можливість так званого неповного усиновлення, суть якого полягає у збереженні за певних умов правового зв'язку між усиновленим та його колишніми родичами (бабою, дідом, рідними братом та сестрою). Тобто правоприпиняючий характер усиновлення в таких випадках проявляється не повністю. Збереження таких відносин (зв'язку) залежить від волі осіб, які знаходяться в певних відносинах. Такий зв'язок повинен відображатися у рішенні суду про усиновлення. Перелік кровних родичів, з якими за рішенням суду може бути збережено правовий зв'язок, є вичерпним.

Відповідно до ч.2 ст. 232 СК України, якщо після смерті одного з батьків дитини або розірвання шлюбу з особою, визнаною судом недієздатною, другий з батьків взяв повторний шлюб і його дружина, чоловік у повторному шлюбі бажають усиновити дитину, баба, дід дитини з боку того з батьків, хто помер або визнаний недієздатним, рідні брати, сестри дитини мають право подати до суду заяву про збереження між ними та дитиною, яку усиновлюють, правового зв'язку. Суд розглядає таку заяву одночасно разом із заявою про усиновлення і задовольняє її, якщо вона відповідає інтересам дитини. Зацікавлені особи, які звернулися до суду із заявою про збереження правового зв'язку між ними й дитиною, яка усиновлюється, мають право брати участь у розгляді судом справи про усиновлення. Існує думка, що не зважаючи на збереження правового зв'язку між усиновленою дитиною та її бабою, дідом, правовідносини дитини з кровними родичами діда (баби) при усиновленні припиняються. Тому усиновлена дитина і кровні родичі діда (баби) не входять до кола спадкоємців за законом один після одного [6, с.13].

Також потрібно звернути увагу на збереження таємниці усиновлення, у такому випадку дід та баба не зможуть подати заяву про збереження правового зв'язку. Пропонується запитувати у таких осіб їхнє ставлення до усиновлення. Якщо дані особи допускають розрив правового зв'язку, то їхнє право на збереження зв'язку з дитиною має втрачатися, за умови наявності вимоги усиновлювача дотримуватися таємниці усиновлення [7]. Також суд повинен брати до уваги реальний зв'язок до усиновлення дитини з родичами, які мають наміри зберегти правовий зв'язок. У випадку таємного усиновлення, якщо ж усиновлений дізнався про факт усиновлення, неможливо примусово припинити природний зв'язок між дитиною та кровними родичами. Обмеження такого особистого права, як підтримка зв'язків із своєю біологічною сім'єю не може здійснюватися на підставі рішення про усиновлення. Лише сама дитина може визначитися, чи припиняти або продовжувати спілкування з своїми

кровними родичами. На нашу думку законодавець не приділяє уваги для регулювання саме такого типу фактичних відносин. Адже якщо реальний зв'язок усиновленого збережений з його кровними родичами, здійснюється позитивний вплив на дитину та її виховання, також дані особи цікавляться здоров'ям та духовним розвитком дитини. В такому випадку права таких осіб порушені, якщо вони не були повідомлені про розгляд справи про усиновлення і саме тому не змогли подати заяву про збереження правового зв'язку з дитиною.

Виходячи з вище наведеного, проаналізувавши норми ЦК України та СК України, на предмет особливості спадкування усиновленими дітьми та їх усиновлювачами можна зробити наступні висновки:

- положення ч. 1 та ч. 2 статті 1260 ЦК України мають характер загальних правил, зазначеними положеннями слід керуватися лише тоді, коли інше не передбачено ч. 3 даної норми ЦК України;

- положення ч. 3 ст. 1260 ЦК України регулюють спеціальні правила, які містять істотні винятки із загальних правил, передбачених у ч. 1 та ч. 2 зазначеної статті. Такі положення застосовуються лише остільки, оскільки відповідно до норм СК України зберігаються відносини зі своїми родичами за походженням (кровними родичами). Ці правила виходять з того, що спадкування за законом між усиновленим та його родичами за походженням не виключають спадкування за законом між усиновленим і його нащадками. Оскільки останнє настає за правилами ч. 1 ст. 1260 ЦК України, усиновлений у певній конкретній ситуації може бути закликаний до спадкування як після смерті свого усиновителя, так і після смерті одного зі своїх батьків (батька, матері або іншого родича) з яким збереглися родинні зв'язки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Васильченко В. В. Спадкування усиновленими та усиновлювачами за новим цивільним законодавством / В. В. Васильченко // Підприємництво, господарство і право. – 2004. – № 4. – С. 63-65.
2. Заїка Ю.О. Актуальні проблеми спадкового права: Навч. посіб. / За заг. ред. проф. Ю.О. Заїки, ст. наук. спів. О.О. Лов'яка. – Л.: КНТ, ЦУЛ, 2014. – 336 с.
3. Печений О. Значення усиновлення для спадкування / О. Печений // Нотаріат для вас. – 2012. – № 4. – С. 11-14.
4. Сімейний кодекс України : Закон України від 10 січня 2002 р. № 2947-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 21-22. – Ст. 135.
5. Фурса С.Я. Проблемні питання усиновлення / С.Я. Фурса, Є.І. Фурса // Юриспруденція : теорія і практика. – 2007. – № 6. – С. 24-30.

6. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44. – Ст. 356. Васильченко В. В. Коментар та постатейні матеріали до законодавства України про спадкування. – Х: «Одіссей». – 2007. – 480 с.

Ключові слова: спадкування, усиновлення, фізична особа, кровні родичі, спеціальні правила.

Keywords: inheritance, adoption, individual, blood relatives, special rules.

Форманюк Вікторія Василівна,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМИ ГРУПОВИХ ПОЗОВІВ В УКРАЇНІ

В українській системі права відсутня реально діюча судова форма захисту групових інтересів. Чинне законодавство України не визначає поняття і порядок застосування групового позову, хоча інститут групових позовів відрізняється своєю універсальністю. Лише цей інститут «може бути використаний в будь-яких сферах суспільних відносин, де виникають конфлікти, які зачіпають питання права або факту, загальні для значного числа осіб. В принципі колективним може бути як позивач, так і відповідач» [2. С. 494].

Пред'явлення групового позову не є процесуальною співучастю [5. С. 232]: при активній співучасті кожен позивач в процесі діє самостійно, тому участь в судочинстві кожного із співучасників необхідна [6. С. 24-25]. А інститут групових позовів є деякі вилучення з принципів диспозитивності та змагальності: суд вирішує питання про право тих осіб, які не зверталися до суду з позовом.

Інститут групових позовів дозволяє досягти процесуальної економії: з одного боку, суд розглядає одночасно кілька вимог в одному судовому провадженні, з іншого – судові витрати розподіляються між позивачами. Однак, мета групових позовів є консолідація вимог певної групи осіб в одному судовому провадженні для забезпечення їх рівного захисту.

Для формування інституту групових позовів в Україні законодавцю треба вирішити численний ряд питань, щоб зазначений інститут запрацював.

По-перше, необхідно, що для колективних звернень повинна бути встановлена виключна підсудність, а саме за місцем знаходження відповідача.